

УДК 811.112.2'373:004.823

Козак С.В.,

к.філол.н., доцент кафедри німецької філології

Східноєвропейського національного університету ім. Лесі Українки, kosak.sofia@yahoo.com

ЗубачО.А.,

к.філол.н., доцент кафедри німецької філології

Східноєвропейського національного університету ім. Лесі Українки, subach@ukr.net

Україна, м. Луцьк

ВДОБРАЖЕННЯ ВНУТРІШНЬОГО СВІТУ ЛЮДИНИ ЧЕРЕЗ ОПИСИ ПРИРОДИ В ХУДОЖНЬОМУ ДИСКУРСІ

Стаття спрямована на вивчення особливостей функціонування фреймових структур на позначення природи, що беруть участь у відтворенні внутрішнього світу героїв через зображення їхніх почуттів. На матеріалі поетичної творчості Г. Гейне проаналізовано термінальні елементи, що представляють фрейм «Природа», досліджено їхнє значення в художньому зображенні внутрішнього стану ліричних героїв. Аналіз засвідчив, що опис природи відіграє велику роль у представленні цілого спектру емоцій та почуттів персонажів, дає змогу авторів підкреслити неоднозначність та суперечливість людської природи.

Ключові слова: природа, почуття, внутрішній світ, фрейм, фреймова структура, терміналь, термінальний елемент.

Постановка проблеми. Сучасний етап розвитку мовознавчих досліджень характеризується комплексним підходом до вивчення лінгвістичних явищ. Достатньо ефективно виявляється взаємодія функціональної, комунікативної та когнітивної лінгвістики, незважаючи на те, що кожна з них як окрема наукова галузь ставить певні, відповідні до своїх цілей, завдання та пропонує оптимальні шляхи їх вирішення.

У цьому контексті особливої ваги набуває когнітивний напрям, адже власне у сфері когнітивної науки був запропонований метод фреймового аналізу, важливий для адекватної інтерпретації дискурсу. Фрейм – складне й неоднозначне поняття, адже науковці (С. А. Жаботинська, Т. ван Дейк, Ч. Філлмор, К.-П. Конердінг, Дж. Лакофф, М. Мінський, Х. Путнам, В. Раскін [1–8]), розглядаючи ці когнітивні структури під різним кутом зору, висувують неоднакові, а подекуди й розбіжні, тлумачення. Таким чином, ряд важливих питань стосовно функціонування фреймів та їхніх мовних корелятивів (фреймових структур) у дискурсі в цілому та в художньому дискурсі зокрема, становлять особливий інтерес і вимагають ґрунтовного розгляду.

Метою дослідження є вивчення особливостей функціонування фреймових структур, що описують природу в художньому дискурсі, та визначення їхньої ролі у змалюванні внутрішнього світу ліричних героїв.

Об'єктом цієї розвідки є фрейми на позначення природи та природних явищ. Предмет дослідження становлять фреймові структури опису природи, що відтворюють картини внутрішнього світу персонажів літературно-художнього дискурсу.

Матеріалом дослідження слугували поетичні твори німецького письменника XIX ст. Г. Гейне.

Виклад основного матеріалу. Для аналізу фреймових структур на позначення людських емоцій та почуттів у літературно-художньому дискурсі послуговуємося термінами «фрейм», «фреймова структура», «терміналь» і «термінальний елемент». При цьому варто зазначити, що *фрейм* і *терміналь* є

когнітивними утвореннями, а *фреймова структура* і *термінальний елемент* – їхніми мовними корелятами.

Фрейм – це структура подвійної природи: когнітивної та лінгвістичної. *Фреймові структури* кваліфікуємо як об'єднання лексико-синтаксичних структур, що представляють відповідні фрейми в дискурсі.

Фрейм «Природа» розглядаємо як когнітивну структуру, в основі якої лежать категоріальні знання про природу, зафіксовані в лексикографічних джерелах. Релевантним для нашого дослідження виявилась дефініція, наведена у «Великому тлумачному словнику сучасної української мови»: «сукупність особливостей суслинного і тваринного світу, кліматичних умов, рельєфу і т. ін. якої-небудь місцевості, країни» [9, с.945]. Ці визначення містять основні терміналі, що складають фрейм «Природа»: РОСЛИНИ – ТВАРИНИ – ЛАНДШАФТ – ПРИРОДНІ ЯВИЩА.

Дослідження художнього дискурсу здійснювалось із врахуванням ряду чинників – історичних, соціальних, етнографічних, філософських, які впливають на вибір автором певних мовних структур. Саме з позицій зазначених факторів аналізуємо функціонування фреймових структур на позначення природи у творчості німецького поета Г. Гейне, де автор зобразив природу не просто як навколишній світ, зміни в природі – не як звичайне закономірне явище, а висвітлив бачення людиною природи, а також взаємозв'язок людини з природою.

Звернімося до однієї з найкращих поетичних збірок поета – «Книги пісень». Майже всі вірші автор починає художнім описом природи. Через фреймові структури, що містять термінальні елементи на позначення природних явищ, письменник передає власні почуття, що знаходять своє вираження у вірші під назвою «Der scheidende Sommer»:

*Das gelbe Laub erzittert,
Es fallen die Blätter herab;
Ach, alles, was hold und lieblich,*

*Verwelkt und sinkt ins Grab.
Die Gipfel des Waldes umflimmert
Ein schmerzlicher Sonnenschein;
Das mögen die letzten Küsse
Des scheidenden Sommers sein.* [10]

Як бачимо, за допомогою термінальних елементів фрейму «Природа» – *das gelbe Laub* (пожовкле листя), *schmerzlicher Sonnenschein* (сумні сонячні промені) – Г. Гейне по-особливому виражає свої відчуття. У його словах присутня невимовна туга і якийсь уже безнадійний спокій. У мерехтінні сонячного сяйва на вершечках дерев він вбачає останній поцілунок минаючого літа (*die letzten Küsse des scheidenden Sommers*).

Природа в наведених фреймових структурах віддзеркалює внутрішній стан ліричного героя, його тугу за втраченим коханням. Колись це почуття приносило йому натхнення, давало сил та енергію, однак тепер він змушений зречтись його, розлучившись із коханою жінкою:

*«Ich musste von dir scheiden,
Und wusste, du stirbst bald;
Ich war der scheidende Sommer,
Du warst der kranke Wald».* [10]

Порівнюючи своє кохання із *хворим лісом* (*der kranke Wald*), а самого себе із *минаючим літом* (*der scheidende Sommer*), ліричний герой усвідомлює своє безсилля перед неминучим горем. Проте врешті-решт смерть коханої (*du stirbst bald*) поет сприймає як щось природне, з чим, попри невимовну тугу, неодмінно мусить змиритися.

Наступні рядки описують вплив природних явищ на почуття, а відтак на внутрішній світ ліричного героя:

*Die Liebe begann im Monat März,
Wo mir erkrankte Sinn und Herz.
Doch als der Mai, der grüne, kam:
Ein Ende all mein Trauern nahm.* [11]

Автор, описуючи прихід весни, використовує для підсилення прикметник *grün* (зелений), акцентуючи таким чином увагу читача на лексичних одиницях, що представляють термінал «Природні явища» фрейму «ПРИРОДА». Поет зображає людину як найдосконалішу істоту на Землі та природу як середовище її існування. З пробудженням усього в природі оживають також нові почуття в душі героя, набувають іншого, яскравішого забарвлення: «...als der Mai, der grüne, kam: Ein Ende all mein Trauern nahm» («...як травень, зелений, прийшов, поклав кінець моїй печалі»).

Аналізуючи вірші Г. Гейне, можна помітити також, що весна описана у творчості поета не просто як пора року, а є також образом-символом, використаним для вираження гармонійного співіснування людини з природою і водночас може слугувати контрастним середовищем, на тлі якого вирують почуття:

*Die Wälder und Felder grünen,
Es trillert die Lerche in der Luft,
Der Frühling ist erschienen
Mit Lichtern und Farben und Duft* [12]

За допомогою термінальних елементів, що представляють термінали «Рослини» (*Wälder* (лісу), *Felder* (поля)), «Тварини» (*die Lerche* (жайворонок)), «Природні явища» (*Luft* (повітря)), *der Frühling* (весна)),

можна уявити яскраву картину приходу весни, зародження нового життя. Здається, наче все навкруги радіє, підноситься разом «зі світлом, фарбами й ароматом» весни («mit Lichtern und Farben und Duft»). Аж раптом атмосфера різко змінюється, ніби зі сну пробуджує ліричного героя спів жайворонка: *Der Lerchengesang erweicht mir*, і сумна трагічна мелодія здійснюється в його душі: *Und aus dem Herzen steigt mir Ein trauriges Klagelied*.

Наведені фреймові структури фрейму «Природа» демонструють контраст між явищами природи та душевним станом людини, допомагаючи письменникові донести до читача внутрішню дисгармонію, біль і невимовну тугу ліричного героя, котрий не відчуває радості від приходу весни, адже його кохання так і не знайшло відгуку в серці коханої жінки.

Як видно, автор вкотре застосовує опис природи для відображення своїх почуттів, адже лише в ній він шукає розради і лише з нею він може поділитися своїми стражданнями та горем.

Висновки. Проведений аналіз засвідчив, що фреймові структури на позначення природи відіграють у художньому дискурсі важливу роль у змалюванні внутрішнього світу персонажів. У поєднанні з іншими лексичними одиницями термінальні елементи фрейму «Природа» відтворюють душевний стан ліричного героя, яскраво передають його найрізноманітніші відчуття та поривання.

Перспективи дослідження. У ході здійсненого дослідження було виявлено, що фреймові структури можуть бути наповнені термінальними елементами, які є імпліцитними корелятами фреймових терміналів. Поглиблене вивчення імпліцитних взаємозв'язків фреймових структур та їхньої ролі в декодуванні авторської прагматики може становити завдання для подальших наукових розвідок у галузі когнітивної лінгвістики.

Література

1. Жаботинская С. А. Концептуальный анализ: типы фреймов / С. А. Жаботинская // Вісник Черкаського університету. – Серія: Філологічні науки. – Черкаси, 1999. – Вип. 11 – С. 12–25.
2. Dijk T. A., van. Semantic Macrostructures and Knowledge Frames in Discourse Comprehension / T. A. van Dijk // Just M. A., Carpenter P. A. Cognitive Processes in Comprehension. – Hillsdale, 1977. – P. 3-32.
3. Fillmore Ch. J. Frames and the Semantics of Understanding / Ch. J. Fillmore // Quaderni di Semantica. – 1985. – VI. – P. 222-254.
4. Konevding K.-P. Frames und lexikalisches Bedeutungswissen. Untersuchungen zur linguistischen Grundlegung einer Frametheorie und zu ihrer Anwendung in der Lexikographie / K.-P. Konevding. – Tübingen, 1993. – 492 S.
5. Lakoff G. Metaphors We Live By / G. Lakoff, M. Johnson. – Chicago, 1980.
6. Minsky M. A Framework for Representing Knowledge / M. Minsky // The Psychology of Computer Vision. – N.Y., 1975. – P. 211-278.
7. Putnam H. The Meaning of Meaning / H. Putnam // Gunderson K. Language, Mind and Knowledge. Minnesota Studies in the Philosophy of Science. – 1975. – Vol. VII. – P. 131-193.

8. Raskin V. Round Table Discussion on Frame / V. Raskin // *Quaderni di Semantica VI*. – 1985. – № 2. – P. 211-212.

9. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад., гол. ред. В. П. Бусел. – К.; Ірпін: ВПЛ „Перун”, 2003. – 1440 с.

10. Heinrich Heine: Buch der Lieder. – [електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.deanita.de/waldgedichte.htm>

11. Heinrich Heine: Buch der Lieder. – [електронний ресурс] – Режим доступу: <http://gutenberg.spiegel.de/buch/heinrich-heine-gedichte-389/481>

12. Heinrich Heine: Buch der Lieder. – [електронний ресурс] – Режим доступу: <http://gutenberg.spiegel.de/buch/heinrich-heine-gedichte-389/118>

References

1. Zhabotinskaya S. A. Kontseptualnyy analiz: tipy frejmov [Conceptual Analysis: Types of Frames]: *Visnyk Cherkas'koho unoversytetu. Part: Philological Sciences*. – Cherkassy, 1999. – № 11 – P. 12 – 25.

2. Dijk T. A., van. *Semantic Macrostructures and Knowledge Frames in Discourse Comprehension* / T. A. van Dijk // Just M. A., Carpenter P. A. *Cognitive Processes in Comprehension*. – Hillsdale, 1977. – P. 3-32.

3. Fillmore Ch. J. *Frames and the Semantics of Understanding* / Ch. J. Fillmore // *Quaderni di Semantica*. – 1985. – VI. – P. 222-254.

4. Konearding K.-P. *Frames und lexikalisches Bedeutungswissen. Untersuchungen zur linguistischen Grundlegung einer Frametheorie und zu ihrer Anwendung in der Lexikographie* / K.-P. Konearding. – Tübingen, 1993. – 492 S.

5. Lakoff G. *Metaphors We Live By* / G. Lakoff, M. Johnson. – Chicago, 1980.

6. Minsky M. *A Framework for Representing Knowledge* / M. Minsky // *The Psychology of Computer Vision*. – N.Y., 1975. – P. 211-278.

7. Putnam H. *The Meaning of Meaning* / H. Putnam // Gunderson K. *Language, Mind and Knowledge. Minnesota Studies in the Philosophy of Science*. – 1975. – Vol. VII. – P. 131-193.

8. Raskin V. Round Table Discussion on Frame / V. Raskin // *Quaderni di Semantica VI*. – 1985. – № 2. – P. 211-212.

9. *Velykyy tлумachyny slovnyk suchnoyi ukraïns'koyi movy [A Big Lexicon of Modern Ukrainian Language]* / edited by V. P. Busef. – К.; Ірпін: Perun, 2003. – 1440 p.

10. Heinrich Heine: Buch der Lieder. – [Electronic resource] – Access mode: <http://www.deanita.de/waldgedichte.htm>

11. Heinrich Heine: Buch der Lieder. – [Electronic resource] – Access mode: <http://gutenberg.spiegel.de/buch/heinrich-heine-gedichte-389/481>

12. Heinrich Heine: Buch der Lieder. – [Electronic resource] – Access mode: <http://gutenberg.spiegel.de/buch/heinrich-heine-gedichte-389/118>

Kozak S.V.,

candidate of philological sciences, associate professor of the German philology department of Lesya Ukrainka Eastern European National University, kosaksofia@yahoo.com

Zubach O.A.,

candidate of philological sciences, associate professor of the German philology department of Lesya Ukrainka Eastern European National University, subach@ukr.net

Ukraine, Lutsk

THE REPRESENTATION OF HUMAN'S INNER WORLD THROUGH THE DESCRIPTION OF NATURE IN A FICTION DISCOURSE

The article is aimed at the study of the peculiarities of functioning of the frame structures which denote nature and participate in the representation of personae's inner world by means of the depiction of their feelings. On the material of the poetic works of H. Heine the terminal elements which represent the frame "Nature" have been analyzed and their meaning in the reproduction of the inner state of the characters has been shown. The analysis found that the description of nature plays an important role in the representation of the whole spectrum of personae's feelings, enables the author to point out the ambiguity and contrariety of human nature.

Key words: frame, frame structure, terminal, terminal element, nature, feeling, inner world

